

NAISYRITTÄJIEN TOISENLAINEN TODELLISUUS¹

Viimeaikainen naisyrittäjyystutkimus on kyseenalaistanut yrittäjyystutkimuksen luoman käsityksen menestyksestä ja esittänyt, että naisyrittäjyystutkimusta tulisi tehdä naisten omista lähtökohdista. Tässä kerrottavassa tutkimuksessa pyritään lähestymään naisten erilaisia näkemyksiä yrittäjyydestään fenomenografian avulla. Ensimmäisessä vaiheessa fenomenografian ajatuksia sovelletaan perinteistä poiketen kollektiiviseen näkemykseen naisyrittäjyyden tutkimuksesta aineistona aiemmat tutkimukset. Toisessa vaiheessa aineistoina käytetään naisyrittäjien kirjoittamia tarinoita omasta yrittäjyydestään.

PAULA KYRÖ

Useat tutkimukset esittävät, että miehet ovat dominoineet sekä yrittäjyyden historiaa että siitä tehtyjä tutkimuksia (mm. Brush 1992, Yeager (ed) 1999). Mary Yeagerin vuonna 1999 julkaistu historiallinen tutkimus ”Women in Business Volume I”, joka kattoi 58 referee-artikkelia 50 vuoden ajalta, esittää, että liike-elämän historia on tyystin laiminlyönyt sukupuolinäkökulman, eikä ole nähnyt sillä olleen merkitystä liike-elämässä (Yeager 1999, xvii). Seitsemän vuotta aiemmin Candida Brush (1992) päätyi samantyyppiseen johtopäätökseen analysoituaan 57 vuosien 1977–91 välillä julkaistua tieteellistä artikkelia. Varhaisten yrittäjyystutkijoiden teoksia analysoimalla on myös varsin helppoa päätyä siihen tulokseen, että yrittäjyystutkimusta ovat tehneet miehet miesten toiminnasta (esim. Barreto 1989, Kyrö 1997).

Vasta 1970-luvulla naiset alkoivat aktiivisemmin osallistua tähän keskusteluun ja kyseenalaistaa miesten luomaa menestyksen ihannekuvaa ja yleisemminkin heidän käsitystään taloudesta ja menestyksestä (esim. Brush 1992, Holmqvist 1996, Kovalainen 1993, Moore 1990, Yeager 1999). Keskustelua ja tutkimuksia on vauhdittanut naisyrittäjien kasvava määrä. Esimerkiksi, USA:ssa oli 1950-luvulla noin kolme prosenttia yritysomistuksesta naisilla, vuonna 1985 vastaava luku oli 28 prosenttia ja vuonna 2000 sen arvioitiin olleen 40–50 prosenttia (Carland & Carland 1991). Tämä

kehityssuunta näyttää vallinneen myös muualla (esim. Moore & Buttner 1997). Yeagerin (1999 xxi) mukaan naisten vaikutus talouselämään on kuitenkin ollut näkymätöntä, heidän äänensä on kuulumaton ja kofoninen, huolimatta sen kollektiivisesta viestistä.

Anita Kangas (1998) on havainnut samantyyppisen tilanteen kulttuuriammateissa. Hän kuvaa sitä hierarkkisen pyramidina, jossa miehet ovat asemissa, jossa kunkin ammatin tavoitteet ja sisältö määritellään, ja naiset asemissa, jossa näitä tavoitteita toteutetaan. Kun näitä havaintoja sovelletaan talouselämään, voidaan sanoa, että miehet luovat talouden ideaalimallit ja kriteerit, joilla niiden onnistuneisuutta arvioidaan. Naiset puolestaan tukevat heitä näiden tavoitteiden toteuttamisessa ja toisaalta tulevat arvioiksi omista suorituksissaan miesten asettamien kriteereiden pohjalta. Tätä väitettä tukevat useat kansainväliset koulutuksen ja työelämän eriytymistä koskevat tilastot ja tutkimustulokset.

Richard Ankerin (1998) 41 maata kattava tutkimus paljasti, että vain marginaalinen osuus naisista ja miehistä työskenteli toisen sukupuolen hallitsemisissa ammateissa. USA:laisen seitsemän

Paula Kyrö

maan (Argentiina, Australia, Kanada, Irlanti, Venäjä ja USA) tilannetta käsittelevä kyselyn mukaan maasta riippumatta naisten omistamat yritykset toimivat palvelusektorilla (Weeks 2001). Candida Brushin² (1992) tutkimus osoitti myös, että nais- ja miesyrittäjät toimivat eri sektoreilla ja heillä on eri alueiden koulutustausta. Anne Kovalaisen³ (1993) löydökset suomalaisista naisyrittäjistä seurailevat näitä havaintoja. Myös muissa pohjoismaissa naiset dominoivat eri ammatteja, koulutusaloja ja toimialoja kuin miehet niin työntekijöinä kuin yrittäjinäkin (esim. ILO 2000, Kjeldsen & Nielsen 2001, Kyrö & Tyrväinen 2002, Spilling 2002⁴).

Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että naiset hallitsevat koulutus- ja toimialoja, jotka joko suoraan tukevat kotitalouksia ja yksilöiden hyvinvointia tai tuottavat tukipalveluja yrityksille ja julkisorganisaatioille (Brush 1992, Maysami & Coby 1999). Elisabeth Sundin (1996) ennustaa eriytymisen jatkuvan, koska naiset ja miehet työskentelevät ja kilpailevat eri sektoreilla.

Tilastojen valossa naisten osallistuvat työmarkkinoille ja talouselämään yleisemminkin. Sekä horisontaalinen ja vertikaalinen eriytyminen taas antavat olettaa, että heidän näkemyksensä työstä ja elinkeinoelämästä poikkeavat miesten näkemyksistä. Tutkimukset tukevat oletusta, että myös naisten toiminta ja heidän kokemuksensa toiminnastaan poikkeaa miesten vastaavista. Näiden havaintojen pohjalta voidaan sanoa, että mitä todennäköisimmin naisyrittäjien todellisuus on erilainen kuin miesten. Yeager (1999, volume I, X) on tiivistänyt nämä tulokset osuvasti kaksiosaisessa teossarjassaan ”*Women in Business*”:

”whatever the realities, women seem to view themselves as aliens in a foreign culture, as women who participate in a business world made by men.”

Erityisesti naisten äänellä ja toiminnalla tulisi olla itsellinen asemansa yrittäjyyden alalla, jonka perusominaisuuksia luonnehtii yksilön oikeus ja kyky itse määrittää omaa todellisuuttaan ja vaikuttaa sen muotoutumiseen. Näin ollen yrittäjyys tarjoaa erinomaisen kontekstin naisten omien käsitysten ja kokemusten tutkimukselle. Tutkimuksessani sitä lähestytään fenomenografisella otteella ensin kansainvälisen naisyrittäjyystutkimuksen ja sitten suomalaisten naisyrittäjien kertomusten valossa.

FENOMENOGRAFIA TUTKIMUS- OTTEENA JA MENETELMÄNÄ

Kasvatustieteen piirissä 70-luvulta lähtien kehitettyä fenomenografista tutkimusotetta ei ole sovellettu yrittäjyystutkimuksessa. Tietokantahauissa ja laajassa 300 yrittäjyysartikkelin metodologisia valintoja käsittelevässä analyysissä ei löytynyt yhtään tutkimusta, jossa sitä olisi käytetty (Kyrö ja Kansikas 2005).

Fenomenografian tavoitteena on löytää ja systematisoida erilaisia tapoja, joilla ihmiset tulkitsevat todellisuuden eri aspekteja, jotka ovat sosiaalisesti merkityksellisiä ja joiden oletetaan tiedeyhteisön jäsenten jakavan (Marton 1981, 180). Keskiössä ovat ihmisten arkiajatteluun perustuvat käsitykset jostakin ilmiöstä, kuten Uljens (1992) sen ilmaisee. Fenomenografiassa tulkitaan ihmisten erilaisia käsityksiä tutkittavasta ilmiöstä. Käsitteily on syvästi juurtunut kontekstiinsa. Fenomenografisen tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ovat ensimmäisen ja toisen asteen näkökulma. Ensimmäisen asteen näkökulma kuvaa todellisuuden erilaisia aspekteja sellaisena, kun ne ovat, toisen asteen näkökulma taas on kiinnostunut siitä, millä erilaisilla tavoilla ihmiset käsittävät sitä mikä on. Ilmiön olemus muodostuu näistä käsitysten variaatioista (esim. Häkkinen 1996). Kun kysymme, ketä ja mitä naisyrittäjät ovat, sovellamme ensimmäisen asteen perspektiiviä. Kun kysymme, kuinka naisyrittäjät käsittävät yrittäjyytensä, sovellamme toisen asteen perspektiiviä. Kyse on yksilöiden käsityksistä elämismaailmasta uudelleen kontekstualisoina. Käsitteet ilmaistaan luokittelujärjestelmänä, jota voidaan pitää ilmiön fenomenografisena olemuksena (emt.).

Vaikka kyse on yksilöiden käsityksistä ja fenomenografiassa hyväksytään todellisuuden olemassaolo myös yksilöstä riippumatta, käsitysten kokonaisuus ilmaisee kuitenkin Martonin (1981, 177) mukaan eräänlaista kollektiivista ymmärrystä (collective intellect) erilaisista mahdollisista tavoista ymmärtää todellisuutta. Kollektiivisten käsitysten kokonaisuutta Marton kuvaa strukturoituna käsitysten, ideoiden ja uskomusten varantona tai joukkona, joka kuvaa mahdollista todellisuuden tulkintaa (Marton 1995). Häkkinen (1996) mukaan käsitysten varanto ei edusta suoraan yksittäisen ihmisen ajattelua, vaan erilaisia ajattelutapoja yleensä. Näin fenomenografia

konstruktiiiviseen tutkimussuuntaukseen pohjavana heijastaa sekä yksilöllisesti koettua että kulttuurisesti opittua. Kun fenomenografiassa yksilöiden käsitykset irrotetaan yleisestä ja lisäksi variaatiot ovat yksilöllisesti riippumattomia, niin mielestäni oletus kollektiivisesta mielestä, kuten Marton sitä nimittää, antaa luokittelujärjestelmälle sellaisen kuvausvoiman, joka tekee mielekkääksi sen käyttämisen tutkimusmenetelmänä. Jotta konteksti voisi olla aidosti mukana, se edellyttää sen tietoista kuvaamista. Toisaalta se edellyttää tutkittavien henkilöiden tietoista valintaa ja valinnan perusteiden avaamista myös kollektiivisen ”mielen” lähtökohdista. Näin voidaan pyrkiä välttämään yhtä sudenkuoppaa, josta fenomenografia on saanut kritiikkiä osakseen (esim. Häkkinen 1996).

Usein tai itse asiassa pääsääntöisesti kuvausluokkia tai ehkä pikemminkin kuvausluokkien kokonaisuutta eli luokittelujärjestelmää pidetään tutkimuksen tuloksena. Kollektiivisuuden ja kontekstisidonnaisuuden painottaminen tuo kuitenkin tähän uuden näkökulman, joka edellyttää luokittelujärjestelmän suhteuttamista kontekstiinsa, etenkin kun luokkien muodostamisprosessi on yksi fenomenografian ehkä eniten kritiikkiä saanut vaihe (esim. Häkkinen 1996). Suhteuttamalla voidaan myös kirkastaa tutkimuksen kontribuutiota. Fenomenografian ollessa kiinnostunut siitä, mikä varioi, eikä syistä eli siitä miksi varioi, on kontribuution kirkastaminen aina paikallaan tutkimuksen merkityksen argumentoimiseksi. Tässä suhteessa voi yhtyä käsitykseen siitä, että päätulos on kuvausjärjestelmässä, mutta tutkimuksen kontribuutio luodun kuvausjärjestelmän tulkinassa kahdessa merkityksessä. Ensiksikin, tulkitsemalla, mikä siinä on samanlaista, mitä ilmiöstä aikaisemmin tiedettiin ja/tai ilmiö aiemmin on käsitetty, ja toisaalta, mitä kuvausjärjestelmästä puuttuu eli mitä ei ihmisten käsityksissä ole liitetty ilmiöön. Missä laajuudessa niitä käsitellään, on tietenkin riippuvainen tutkimuksesta. Näin ”kollektiivisen mielen” merkitys näyttäytyy myös analyyseissä ja tuloksissa.

Luokkien muodostamista kuvataan hermeuttisena kehänä, jossa tutkija ensin pyrkii luokittelemaan aineiston teemoihin tai aiheisiin, joista kukin tavoittaa jotakin ainutlaatuista tutkittavasta ilmiöstä. Näitä edelleen tulkitaan kahden tulkintasäännön varassa; sisäinen johdonmukaisuus, joka liittyy sekä ilmiön ominaisuuksiin (referential aspect) että rakenteeseen (structural as-

pect.) ja toisena luokkien niukkuus, joka edellyttää luokkien tiivistämistä minimiin olennaisten erojen havaitsemiseksi (Hasselgren & Beach 1996). Eli, kuten Uljens (1989) asian ilmaisee, tulkinta on valikoivaa, organisoivaa ja tiivistävää. Näin luokittelujärjestelmä kuvaa samaan aikaan erilaisia tapoja käsittää todellisuutta sekä erilaisen käsitysten suhdetta toisiinsa.

Horisontaalisessa luokittelujärjestelmässä luokat ovat sekä merkitykseltään että tasoltaan samanarvoisia, eivätkä mene päällekkäin toistensa kanssa, kun taas vertikaalisessa luokat liittyvät toisiinsa sekä suhteessa aineiston sisäiseen loogiikkaan että yksilötason käsityksiin.

Kun luokittelujärjestelmä perustuu empiirisestä aineistosta nouseviin yksilöiden erilaisiin käsityksiin, on ymmärrettävä, että luokkien muodostamisen sääntöjä on vaikea luoda. Saatavissa olevat luokittelun ohjeet koskevatkin nähdäkseni aineiston sisäistä kuvauskykyä ja sen ulkoista representaatiota (internal consistency or validity). Toisaalta taas, jos luokkien ja muodostavan järjestelmän odotetaan ilmentävän jotakin sekä empirian ja teorian suhteesta että yleisempää käsitysten joukkoa, kuten Marton esittää, voidaan luokkien muodostamisen avuksi ottaa ulkoisen johdonmukaisuuden tai validiteetin käsite. Apuna voi käyttää kahta tulkintasääntöä: Ensimmäinen koskee sitä, mikä on kätkeytyä tai puuttuu, johon Marton viittaa Piaget'n avulla ”layers of hidden world of the ways of understanding reality”. Toinen tulkintasääntö koskee luokittelun suhdetta laajempaan kontekstiinsa. Näitä molempia, vaikkakaan ei ehkä aina eksplikoidusti on käytetty yleisesti gender-tutkimuksen uudelleen-tulkinnan välineenä sen syntyajoista lähtien. Toisaalta niiden kytkemistä fenomenografiseen tutkimukseen voidaan ehkä pitää kontribuutiona feministisen ja fenomenografisen tutkimuksen vuoropuhelulle.

FENOMENOGRFIAN SOVELTAMISESTA

Tutkimuksessani fenomenografian antia sovelletaan kahdella tavalla. Näistä toista voidaan pitää fenomenografian oikeaoppisena soveltamisena ja toisessa pyritään suhtautumaan naisyrityttöyden tutkimukseen fenomenografisella orientaatiolla. Sen sijaan, että kysyttäisiin, mitä naisyrityttöisyys on, kysytään, mitä erilaisia tapoja on käsittää naisyrityttöisyys ja miten nämä erilaiset tavat orga-

nisoituvat suhteessa toisiinsa muodostamalla luokittelujärjestelmä, jossa keskeistä on aineiston käsittely kokonaisuutena, kuten fenomenografinen analyysi edellyttää. Kokonaisuudesta siis pyritään löytämään ja organisoimaan erilaisia tapoja ymmärtää naisyritystä. Ensimmäinen kysymys kohdennetaan naisyritysstutkijoille, toinen naisyrityksille. Tutkijoiden käsityksillä on eksplisiittisesti kollektiivinen perusta ja heidän ajatuksensa on kommunikoitu raportoimalla tutkimuksen kulku ja sen tulokset sekä näistä tehdyt tulkinnot. Mukana ovat erityisesti sellaiset tutkijat, jotka ovat tutkimuksissaan käsitelleet laajoja yritysstutkimuksen pitkittäisaineistoja. Näiden tulkintojen joukkoa rikastetaan yksittäisillä tutkimuksilla luokittelun toisessa vaiheessa.

Martonin mukaan tieteellisillä tutkimuksilla on taipumusta elää jälkijättöisesti arkiajattelussa, eli hänen mukaansa ne elävät ihmisten ajattelussa kauan sen jälkeen, kun ne tieteellisissä keskusteluissa on kumottu. Tätä ajatusta pidän osin ristiriitaisena, jos tieteen tulosten ajatellaan nousvan olemassa olevasta todellisuudesta. Voisi pikemminkin ajatella, että tieteellinen tutkimus kulkee arkiajattelun jäljessä, koska sen aikaansaaminen voi viedä kohtuullisen pitkän ajan tai että suhde olisi vuorovaikutteinen. Toisaalta perinteisen kirjallisuuskatsauksen tai teoreettisen viitekehysten sijaan fenomenografian perusajatus erilaisten käsitysten organisoidusta järjestelmästä tarjoaa älyllistä joustavuutta ja tuoreutta, joka inspiroi sen periaatteiden uudelleenlaiseen soveltamiseen.

Tähän pyrkimykseen fenomenograafikkojen on helppo kohdentaa kritiikkiä, onhan fenomenografian perusajatus ollut arkiajattelun tuominen tieteellisen tutkimuksen piiriin. Kun tämän kuitenkin suhteuttaa kontekstiinsa, niin fenomenografian syntyaikoina sen avulla pyrittiin löytämään uusia positivismista poikkeavia tapoja tutkia ihmisten erilaisia käsityksiä ympäröivästä maailmasta. Voisi ehkä ajatella, että kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien kirjon kasvaessa ja kehittyessä myös fenomenografiasta omaksutut ajatukset toisensuuntaisesti voisivat tuottaa tutkimuksellisen kontribuutionsa. Näin ollen rohkeuden altistua epäortodoksisen lainaamisen tuottamalle kritiikille lähinnä sillä perusteella, että soveltaminen aidosti auttoi tutkimuksen tekemisessä ja avasi uuden tavan jäsentää naisyritysstutkimusta.

Toisessa vaiheessa kysymys kohdennetaan

suomalaisille naisyrityksille. Aineistona on 16 naisyrityksen vuosina 1998–1999 kirjoittamaa tarinaa yritystyöstään. Niiden analysoimisessa käytettiin apuna ATLAS-ohjelmaa. Siihen palataan tarkemmin ensimmäisen vaiheen jälkeen.

KOLME NAISYRITTÄJYYDEN TUTKIMUSAALTOA

Fenomenografian tapaan lähtökohdat kansainväliselle naisyritysstutkimuksen analyysille lähtevät sellaisten teemojen tai kohteiden löytämisestä, jotka tavoittavat jotakin olennaista naisyrityksen tutkimuksesta. Tästä näkökulmasta tutkimuksen on kohtuullisen helppo löytää kolme erilaista tapaa käsittää naisyritystyö: tutkimus on kohdistunut kolmeen aiheeseen yksilötasolla, yrityksiin, mikrotasolla yritykseen ja/tai liiketoimintaan sekä makrotasolla talouselämään. Nämä täyttävät niukkuuden kriteerin. Sen sijaan niiden organisoituminen luokittelujärjestelmäksi edellyttää syvempää paneutumista aineistoon. Tämä tiivistyy kysymyksiin: Missä suhteessa ja miten ne heijastavat erilaisia tapoja käsittää naisyritystyötä ja millainen niiden suhde on toisiinsa? Edelleen tämän tutkimiseksi otetaan käyttöön kaksi uutta tulkintasäntöä kysymällä: Miten ne suhteutuvat kontekstiinsa, ja toisena, mitä tutkimuksessa jää kuvaamatta, mitä niistä puuttuu tai on piilevää?

Luokittelujärjestelmän kannalta olisi loogista ajatella, että kun kolme eri tapaa kuvaavat eri toiminnan tasoja, niillä olisi yhteys toisiinsa eli että yksilöiden toiminnalla ja näkemyksellä toiminnastaan on seurauksia yrityksen toiminnassa, ja edelleen, että yritysten toiminnalla on kansantaloudellisia ja yhteiskunnallisia seurauksia. Useat kokoaavat naisyritysstutkimukset osoittavat kuitenkin, että tutkimuksen pääkohde on ollut naisyritystä, pikemminkin näiden tasojen välinen yhteys (esim. Holmqvist 1996, Moore 1990, Sexton & Bowman-Upton 1991, Brushin 1992, Yeager 1999). Esimerkiksi Brushin (1992) tutkimuksen 57 artikkelin aineistossa vuosilta 1977–1990 ainoastaan kolme viimeisintä vuosilta 1988, 1989 ja 1990 käsittelevät ympäristön ja yrityksen välistä suhdetta. Tämä johdattaa ottamaan ajan yhdeksi keskeiseksi näkökulmaksi kontekstiin.

Luokittelujärjestelmän muodostumisen kannalta eri tasot viittaisivat vertikaaliseen luokittelujärjestelmään, mutta niiden yhteyden puuttuminen horisontaaliseen rakenteeseen. Näistä lähtö-

kohdista seuraavassa analysoidaan, millä eri tavoilla naisyrittäjyystutkimuksessa havainnoidaan yrittäjän, yrityksen/liiketoiminnan ja talouden välistä suhdetta, toisaalta sekä miten ne puolestaan suhteutuvat aikaansa ja ympäristöönsä. Nämä lähtökohdat tiivistyivät ja organisoituivat kolmeksi erilaiseksi naisyrittäjyyden tutkimusaloiksi.

1. Miesten todellisuus ihanteena ja perustana naisyrittäjyystutkimukselle

Ensimmäiset naisyrittäjyystutkimukset ilmestyivät Brushin (1992) aineiston pohjalta 1970-luvulla. Yeager (1999) kutsuu aikaa ennen 1970-lukua sukupuolineutraaliksi, koska silloin ei ollut naisyrittäjyystutkimusta, ainoastaan yrittäjyystutkimusta. Sukupuolineutraalius saa toisen näkökulman, kun se sidotaan kontekstiinsa. Esimerkiksi yrittäjyystutkimusta dominoivassa USA:ssa 1950-luvulla tehdyt arviot osoittivat, että miehet omistivat 97 prosenttia yrityksistä (Emt.) Näin ollen yrittäjyystutkimuksen pääkohteena olivat miehet ja heidän liiketoimintansa, jolloin pikemmin kuin sukupuolineutraalia varhainen yrittäjyystutkimus oli miestutkimusta. Tästä seuraa, että yrittäjyystutkimus kohdentui miesten todellisuuteen ja heidän näkemykseensä siitä. Toisaalta siitä seuraa, että naisten todellisuus näyttäytyi jossain muualla.

Tuntuu siltä, että tämä yksinkertainen havainto on naisyrittäjyystutkimuksessa jäänyt liian pienelle huomiolle. Luonnollinen seuraus siitä on, että yrittäjyystutkimus on syntynyt miesten todellisuudesta ja sen lainalaisuudet heijastavat miesten näkemystä omasta todellisuudestaan. Ilmiönä naisyrittäjyyttä ei tieteessä ollut olemassa.

Kun tarkastellaan yrittäjän, yrityksen ja talouselämän välisiä suhteita, tutkimuksen pääkohde oli yrittäjä. Yksilötasolla pyrittiin piirreoteettisella tutkimuksella identifioimaan sellaisia henkilöitä, jotka yrittäjänä loivat makrotasolla vaurautta talouteen. Myöhemmin myös pohdittiin sitä, voitaisiinko mahdollisesti näiden ominaisuuksien kehittymiseen vaikuttaa. Lähtökohdana oli, että yrittäjyysominaisuuksilla varustetut yksilöt loivat uutta liiketoimintaa, joka puolestaan aikaansai kansantalouden kasvua. Mikrotasolla oltiin kiinnostuneita siitä, millaisia tuloksia ja jossain määrin myös miten näiden henkilöiden tulisi aikaansaada. Keskeisiä teemoja olivat ja yhä ovat uuden liiketoiminnan synnyttäminen, sen perustana oleva mahdollisuuksien havainnointi ja hyö-

dyntäminen sekä näihin liittyvä innovoivuus ja riski. Keskiössä tässä tarkastelussa on liiketoiminnan kasvun aikaansaaminen, jonka seurauksena kansantalous kasvaa. (esim. Davidsson & Delmar & Wiklund 2000). Tämän tutkimusaallon tuloksena yrittäjyyden menestyksen mittareiksi on muotoutunut yrityksen/liiketoiminnan taloudellinen menestys, jolle on tunnusomaista voitto ja niin liikevaihdoin kuin henkilöstönkin kasvu.

Yhdistämällä nämä havainnot vertikaalisen luokittelujärjestelmän tapaan muodostuu looginen ketju yksilöstä, miehestä, joka tietyin ominaisuuksin ansiosta perustaa liikevaihdoltaan ja työntekijöiltään kasvavan, voittoa tuottavan yrityksen. Jos oletamme kansantalouden olevan näiden yritysten summan, siitä seuraa, että myös kansantaloudellinen näkemys perustuu miesten todellisuuteen. Tämän kuvan ohjastamana väistämättä tulee mieleen ajatus, että yrittäjyystutkimuksessa sen tosiasian huomiotta jättäminen, että kyse ei ole sukupuolineutraaliuden oletuksesta, vaan tutkimuksen kohdistumisesta miesten todellisuuteen, on suuri merkitys, mikä kirkastuu seuraavassa tutkimusaloissa.

2. Vertaileva vaihe, naisten vertaaminen miesten luomaan todellisuuteen

Naisyrittäjyyden näkökulmasta seuraava tutkimusalo käynnistyi 1970-luvun loppupuolella ensimmäisten naisyrittäjyystutkimusten ilmestyessä. Lähtökohdana oli oletus, että on olemassa sekä nais- että miesyrittäjiä. Kontekstiinsa sidottuna tämä on varsin luonnollista, koska naiset alkoivat enenevässä määrin perustaa yrityksiä ja toimia yrittäjinä. Esimerkiksi USA:ssa 1980 naisten omistamien yritysten osuus oli jo 26 prosenttia. Tuolloin lähtökohta tutkimukselle haettiin miesten dominoimasta yrittäjyyden historiasta. Sen löydöksiä pyrittiin soveltamaan naisiin tutkimalla, missä suhteessa naisyrittäjät olivat samantaisia ja/tai erilaisia. Alkuvaiheessa se tehtiin ilman vertailuryhmiä, mutta pikkuhiljaa niiden osuus kasvoi. (Brush 1992, Watkins & Watkins 1984, Welsh & Young 1984). Tämä tutkimusalo tuotti kahdensuuntaisia tuloksia. Toisaalta havaittiin, että mies- ja naisyrittäjissä oli samankaltaisuuksia, toisaalta erilaisuuksia. Nämä koskivat yksilö- ja mikrotasoa, mutta myös jossain määrin makrotasoa.

Yksilötasolla havaittiin, että naisyrittäjillä on erilainen koulutuksellinen ja ammatillinen tausta, mistä johtuen heillä on miehiä vähemmän koke-

musta taloudesta ja johtamisesta (Brush 1992, Moore & Buttner 1997, Sundin 1996, Yeager 1999). Toisaalta havaittiin, etteivät nais- ja miesyrittäjät poikenneet toisistaan sellaisten tekijöiden suhteen kuin suorittamisen tarve, riskinotto- ja innovointitaipumus. Esimerkkinä näistä ovat Carland & Carlandin (1991) havainnot. Welsch & Young (1984) eivät myöskään löytäneet tutkimuksessaan eroja itsetunnon, riskinoton, kontrollipremissin eivätkä suhtautumisen innovointiin. Mastersin & Mayersin (1988) samansuuntaiset tulokset liittyivät riskinottotaipumukseen.

Mikrotasolla naisten yritykset olivat pääasiassa eri toimialoilta kuin miesten. Ne liittyivät joko kotitalouksiin ja niiden hyvinvointiin, palvelivat yhteiskunnan tarpeita tai avustivat johtotehtävien suorittamista (esim. Sundin 1996). Naisten yrityksillä oli myös taipumusta olla liikevaihdoltaan ja työntekijämääriltään miesten yrityksiä pienempiä (esim. Brush 1992, Solomon & Lloyed 1988). Samoin jotkut tutkimukset raportoivat niiden osalta miesten yrityksiä alhaisempaa kasvuvauhtia. Naisten taloudellisen toiminnan niin yksittäisten yritysten kuin niiden aggregaatin havaittiin olevan miesten toimintaa vaatimattomampaa. Heillä oli myös miehiä enemmän vaikeuksia liiketoiminnan johtamisessa ja rahoituksen hankkimisessa. (Du Rietz & Henrekson 2000, Haynes & Haynes 1999)

Mielenkiintoista on, millaisiin tutkimuksiin nämä havainnot johtivat. Esimerkiksi esitettiin, että nais- ja miesyrittäjillä kylläkin on samantyyppiset motiivit, mutta että naiset tarvitsevat miehiä enemmän ylläkkäitä yritystoimintansa käynnistämiseen ja johtamiseen (Solomon & Lloyed 1988). Taloudellisesti vaatimattomampaa suoritustasoa taas alettiin kutsua alisuoritteisuudeksi (Du Rietz & Henrekson 2000). Haynes & Haynes (1999) päätyivät ehdottamaan, että naisten taloudellisesti alhaisempi menestys johtui taloudellisten ja inhimillisten pääomaresurssien puuttumisesta.

Yhdistämällä eri tasoilla tehtyjen tutkimusten tuloksia muodostuu naisyrittäjien profiili, jossa innovatiivinen naisyrittäjä, jolla on korkea itsetunto, riskinottotaipumus, itsensä toteuttamistarve ja tarve saada työstään tyydytystä, perustaa alisuoritteisen pienyrityksen odotellen, että häntä koulutetaan aikaansaamaan parempaa tulosta.

Kun näitä havaintoja pohditaan kahden tulkintasäännön varassa, on helppo havaita, että itse asiassa yksilön ja liiketoiminnan välinen suh-

de on ristiriitainen tai puuttuu tutkimuksesta. Se taas viittaa rakenteelliseen muutokseen luokkien välillä. Toinen tulkintasääntö ilmiön kytkemisestä kontekstiinsa taas tuottaa havainnon, että erilaiset toimialat ja tehtävät mitä ilmeisimmin osoittavat, että naisyrittäjien kokemaa todellisuutta on erilainen kuin miesten.

Ristiriitaisuuksia tuloksissa selitettiin kahdelta suunnalta, toisaalta ehdotettiin, että ne heijastelevat aidosti mies- ja naisyrittäjien välisiä eroja, toisaalta, että ne johtuvat tutkimuksen populaatioihin liittyvistä ongelmista. Useita tutkimuksia kritisoitiin sitä, etteivät otokset olleet sen paremmin homogeenisia kuin vertailukelpoisiakaan. Yksinkertaistaen ongelmana oli se, ettei naisyrittäjistä ollut olemassa tietokantoja, joiden pohjalta otokset voitiin muodostaa. (Brush 1992, Carland & al. 1984). Siinä suhteessa voidaan sanoa, että Yeagerin ajatus sukupuolineutraaliuden olettamuksesta yhteiskunnallisessa tiedonkeruussa pitää mitä ilmeisimmin paikkansa tässä tutkimus-
aallossa.

Yhteenvetona toisesta tutkimusaallosta voi todeta, että yksilötasolla mies- ja naisyrittäjien väliltä löytyy sekä samankaltaisuutta että erilaisuutta. Mikrotaso ilmentää Elisabeth Sundin ehdottamaan tapaan sitä, että naisten ja miesten omistamat yritykset toimivat erilaisissa maailmoissa. Tulokset osoittavat selvästi, että tästä huolimatta naisten toiminnan onnistuneisuuden kriteerit nojaavat miesten luomaan yritysideaaliin, johon naisten toimintaa verrataan. Nämä vastakkainasettelut luovat pohjan seuraavalla tutkimusaallolle.

3. Naiset tunnustetaan heidän omasta todellisuudestaan käsin

Edetessä 2000-luvun loppua kohden naisyrittäjyystutkimuksessa tapahtuu selkeitä muutoksia. Sen sijaan, että naisia ja heidän toimintaansa verrattaisiin miehiin, nyt pyrittiin aidommin sukupuolieriytyneeseen tutkimukseen. Sukupuolineutraaliuden myytti alkaa rakoilla. Tässä suhteessa aikaisempia tutkimustuloksia alettiin uudelleen tulkita. Tutkimusaallolle on myös tyypillistä, että se pyrki luopumaan taloudellisista mittareista yritystoiminnan onnistuneisuutta arvioidessaan. Kehitystä vauhditti sekä naisyrittäjien määrän huikea kasvu, että nais-tutkijoiden kiinnostuminen yrittäjyystutkimuksesta (lukumääristä esim. Moore & Buttner 1997). Tämän tutkimusaallon ansioksi voi lukea sen, että

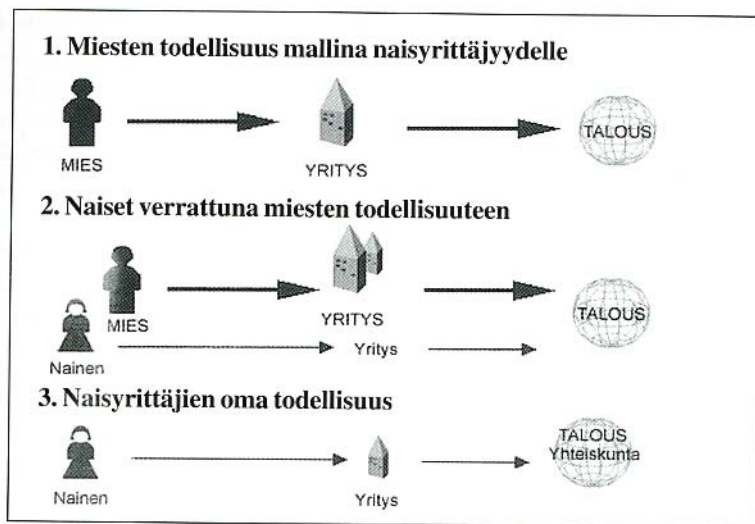
naisyrittäjyyttä alettiin tutkia kokonaisvaltaisemmin, lähtökohtana naisten oma todellisuus ja heidän oma käsityksensä siitä. Tähän aaltoon voi lukea ainakin Brushin (1992), Holmqvistin (1996), Kovalaisen (1993), Maysami & Cobyin (1999), Moore & Buttnerin (1997), Sundinin (1996) ja Yeagerin (1999) tutkimukset.

Yksilötasolla Maysami & Cobyin (1999) monikan-sallisen kirjallisuusanalyysin johtopäätös oli, että naiset perustavat yrityksen tullakseen omiksi ”pomoikseen”. Heitä ajaa eteenpäin omien ajatusten ja unelmien toteuttaminen. He myös nauttivat perheen tuesta. Tämän havainnon itse asiassa teki aikansa harvinaisuus Lillian Ailbreth (1928) 70 vuotta sitten yhdistämällä naisyrittäjien unelmat menestykseen. Hän uudelleen käsitteellisti menestyksen yhdistämällä sen tyytyväisyyteen ja saavutuksiin sekä kotona että työssä. Hän esitti, että menestyksessä avainsana oli ”tyytyväisyys” (satisfaction). Hän esitti edelleen, että menestys kaiken kaikkiaan oli hyvin henkilökohtainen ja yksilöllinen asia.

Yritystasolla oma liiketoiminta antaa naisille enemmän vapautta ja joustavuutta, jonka avulla he voivat yhdistää työhön ja perheeseen liittyvät vastuut (Maysami & Coby 1999). Brush (1992) esittää, että naisten yritykset ovat integroituneet laajemmin heidän elämäänsä pikemmin kuin edustavat erillisiä liiketaloudellisia yksiköitä. Jo kolmannen tutkimusaallon esivaiheessa Lee-Gosselin & Grise (1990) puolestaan päätyivät siihen tulokseen, että olisi tärkeää käsitellä ja tutkia pientä ja vakaata liiketoimintaa, koska kyse ei ole välivaiheesta naisten yritysten kehittämisessä. Useat naiset valitsevat ja arvostavat vakaata pienyritystä ja myös odottavat, että se tunnustetaan ja sitä arvostetaan.

Naisten ja miesten yritysten välistä taloudellista suorituskykyä tutkiessaan Maysami & Coby (1999) havaitsivat, että vaikka miesten yritysten tulokset olivat suurempia, niin siinä, miten hyväksi tulos koettiin, ei havaittu eroja. Yritystasolla Yeager luonnehtii naisten historiaa liiketoiminnassa kompleksiseksi sukupuolistuneeksi proses-

Kuvio 1: Naisyrittäjyystutkimuksen kolme aaltoa

siksi sekä suhteessa kotiin ja perheeseen että markkinoihin ja yhteiskuntaan (Yeager 1999 xix). Samoin Sundin (1996) havaitsi, että naiset ja miehet kilpailevat hyvin rajoitetusti keskenään sekä työvoimasta että asiakkaista. Naishistorioitsija Kirsi Vainio-Korhonen (2000) taas esittää, että sukupuolirakenteet yrittäjyydessä ovat säilyneet samanlaisina esiteollisesta yhteiskunnasta lähtien.

Nämä tutkimustulokset eroavat selkeästi edellisestä tutkimusaallosta. Yritykseen kietoutuu perhe ja talouselämään yhteiskunta. Nainen, jolla on unelma oman todellisuutensa luomisesta yhdistämällä työ ja perhe, pyrkii toteuttamaan itseään perustamalla yrityksen. Nämä yritykset luovat hyvinvointia ja vaurautta talouteen ja yhteiskuntaan. Tämä kuva luo uudenlaista, naisten elämismailmasta nousevaa kriteeristöä yrityksen menestykselle verrattuna miesten dominoivan historian yrittäjyystutkimusihanteeseen.

Kuviossa 1 on koottu yhteen kolme tutkimus-aaltoa luokittelujärjestelmänä. Kukin niistä muodostaa vertikaalisen järjestelmän, jossa luokat enemmän tai vähemmän liittyvät toisiinsa. Yhdessä niistä muodostuu horisontaalinen järjestelmä, jossa kukin aalto edustaa erilaista tapaa käsittää naisyrittäjyys. Pohtimalla ensin, mitä tutkimuksesta puuttuu ja sitomalla tutkimus ympäröivään todellisuuteen paljastuu konstruktiivisen tutkimusotteen tapaan edellisen aallon merkitys ja perusta seuraavan aallon erityisyyden paikantamisessa.

Ensimmäisen aallon keskeinen havainto oli, että yrittäjyystutkimus, varsin perustellusti tutki

miesten todellisuutta, mikä muodostui perustaksi seuraavalle, vertailevalle vaiheelle. Sitä tuskin voi kutsua sukupuolineutraaliksi, koska tuolloin naisten todellisuus oli jossakin muualla kuin yrittäjyystutkimuksen piirissä. Vasta toisessa aallossa sukupuolineutraalius on kantavana oletuksena, koska se etsi naisten erityisyyttä suhteessa miehiin feministisen tutkimusperinteen mukaan. Kolmas aalto mursi ja edelleen murtaa sukupuolineutraaliuden oletusta.

Kolmannen aallon innoittamana ja saadakseni mahdollisimman monipuolisen kuvan naisryttäjäiden todellisuudesta rikastamaan kolmannen tutkimusaallon meneillään olevaa keskustelua valitsin fenomenografisen tutkimusotteen, koska se nimenomaan pyrkii löytämään erilaisia tapoja ilmiön ymmärtämisessä ja kokemisessa.

Positiivisena oletuksena tässä tutkimuksen osassa on postmodernin feminismin tapaan se, että marginaalista voi nousta uusia ajatuksia, jotka vaikuttavat uusien käytänteiden syntyyn (Harding 1998). Toisaalta haluaisin myös postmodernin feminismin tapaan haastaa keskustelemaan siitä, mikä on naisten rooli oman todellisuutensa luomisessa ja sen suhde yrittäjyyden määrittelyyn.

NAISYRITTÄJIEN TARINAT OMASTA TODELLISUUDESTAAN

Tutkimuksen aineistoksi pyysin lehtiartikkeleiden ja verkostojen avulla naisryttäjiä kirjoittamaan siitä, miten he ovat päätyneet yrittäjiksi ja mitä he siinä kokevat merkityksellisenä ja tärkeänä. Pääosa fenomenografista tutkimusta tehdään osallistuvalla haastattelulla. Siinä on vaarana, että haastattelu johdattaa haastateltavien ajatuksia. Tässä aineistossa naiset kirjoittivat tarinansa ilman erityisiä ohjeita toisistaan riippumatta tämän välttämiseksi. Vuosien 1998-1999 välillä sain 16 tarinaa, joiden pituus vaihteli yhdestä kuuteen konekirjoitettuun sivuun. Luokittelu tapahtui useassa vaiheessa. Ensin manuaalisesti, sitten ATLAS.FI-ohjelmalla ja viimeisessä vaiheessa taas manuaalisesti. Kullakin vaiheella oli oma roolinsa tulkintaprosessissa. Ensimmäinen paikansi erilaisia rakenteellisia perusluokkia, toinen haki niihin liittyviä erilaisia käsityksiä ja kolmas tiivisti näistä luokittelujärjestelmän.

Yrittäjien ikä vaihteli välillä 32-60. Heidän yritystensä ikä vaihteli yhdestä 32 vuoteen. Kaksi oli ostanut yrityksensä, muut perustaneet sen.

Kaikilla oli takanaan ammatillinen koulutus tyyppillisillä naisaloilla. Kaikki yritykset edustivat eri toimialoja, joista osa oli naisille epätyypillisiä. 14 oli naimisissa ja kolmella ei ollut lapsia. Neljän yritykset sijaitsivat maaseudulla, muiden pienemmissä ja isommissa kaupungeissa. Seitsemällä oli työntekijöitä ja neljä yritystä oli kohdannut melkoisen vauhdikkaan kasvuvaiheen. Lukuun ottamatta toimialajakaumaa naiset edustivat tyyppillisiä naisryttäjiä koko kirjossaan. Se antaisi olettaa, että myös aineistosta löytyisi erilaisia tapoja kokea yrittäjyys.

Erityiseksi aineiston tekee suomalaisuus ja toisaalta naisten halukkuus vapaaehtoisesti kertoa yrittäjyydestään siitä huolimatta, että monet kokivat sen vaikeaksi. Viimein erityispiirteenä oli se, että yhdenkään aviomies ei työskennellyt yrityksessä. Se puolestaan viittaa siihen, että tarinat aidosti heijastavat naisten näkemystä omasta yrittäjyydestään.

Ensimmäisen koodaus osoitti, että tutkimusaaltojen luokittelukategoriat (yksilö, yritys, talouselämä) eivät olleet yksiselitteisesti läsnä, eivätkä tarkkarajaisesti erillisiä. Atlas-analyysi taas tuki vahvasti kolmannen tutkimusaallon löydöksiä. Tulokset seurailivat Maysami ja Cobyin, Brushin, Gilbrechtin, Yeagerin ja Lee-Gosselin & Grise'n tulkintoja. Yrittäjät kokivat tärkeäksi oman yrityksen omistamisen. He halusivat olla omia "pomojaan" ja toteuttaa unelmiaan. Tulokset osoittivat myös, että he kokivat tärkeäksi perheen ja sen tuen. Löydöksistä heijastui myös tarve luoda joustavuutta elämään, lähinnä perheen vuoksi tai perhe-elämää varten. Myös asiakastytyväisyys ja hyvän ammatillisen suorituksen merkitys korostui, samoin itsensä toteuttamisen tarve, taloudellisten tekijöiden vähäisempi merkitys sekä sen rooli pikemminkin välttämättömyytenä kuin tavoitteena. Menestystä kuvattiin näillä käsitteillä ja niiden välisellä vuorovaikutuksella, mikä kytkeytyi työtyytyväisyyteen ja osaksi kokonaisvaltaista elämää. Samoin nousi esiin tarve tulla tunnustetuksi näistä lähtökohdista. Kun nämä tulokset nousivat useiden tulkintakierrosten ja vertaiskoodauksen avulla, voidaan perustaa pitää kohtuullisen luotettavana.

Kun tuloksia verrataan kolmen tutkimusaallon luokittelujärjestelmään, niin voidaan havaita samuutta, mutta myös erilaisuutta. Ilmeisin ero oli, että kolmesta erilaisesta perusluokasta talouselämä puuttui, mutta sen sijaan yhteiskunta nousi esiin. Perheen rooli oli ilmeinen lähtökohta ja it-

Yrittäjä

Yrittäjänä oleminen on ilmeisesti veressäni / Halusin enemmän, halusin olla yrittäjä. / Naisyrittäjänä voin sanoa olleeni rekena jos kelkkanakin / Tämä elämänmuoto on myös antanut minulle paljon. / Yrittäjänä oleminen sattuu sopimaan minulle, perheelleni ja elämäntilanteeseeni oikein hyvin.

Perhe

Pakkasin tytön kantokassiin ja noin viisiviikkoinen Sara aloitti elämän täysipäiväisenä kirjapainolaisena / Sisaret olivat vielä kouluikäisiä, ei heistä vielä ollut vastuunkantajiksi. Jäljelle jäin siis minä. / Olen hoitanut poikiani kotona koko ajan. / Olen yrittänyt pitää mielessäni, että ennen kaikkea olen äiti ja että tärkeimmät kukkani kasvavat kotona. / Voin järjestellä työaikani ottaen huomioon asiakkaani, perheeni ja itseni / Minulla on kotonani tila tehdä työtä, jolloin olen myös lapsilleni saataavilla / Tarkoituksemme oli laittaa kasvihuoneet ja aloittaa neilikan viljelyä, mutta perheeni ei lähtenyt ottamaan riskejä, Siirryin siis pirttilviljelyyn / Lapset kokevat heti alusta alkaen, mitä on yrittäjän elämä, ja todennäköisesti kasvavat siihen omalla tavallaan/ omassa yrityksessäni onkin onnellista se, että tyttäret ovat osaavia jatkajia. Yrityksemme jatkuu naistentalona ainakin yhden sukupolven / Naisyrittäjän elämään kuuluu kiinteästi perhe ja sen tuoma toinen työvuoro.

Yritys

Minä olen sama kuin meidän yritys. / Oman yrityksen perustaminen oli jotenkin itsestään selvää / Olin onnekas, kun sain oman yrityksen / Mitä tarvitsin oli yritys

Yhteiskunta

Ajattelin, että jokaisen tulee tehdä osansa yhteiskunnan hyvinvoinnin eteen omien kykyjensä ja mahdollisuuksiensa mukaan / Tunnen, että yritykseni on hyödyllinen yhteiskunnalle ja olen ylpeä siitä / Tunsin olevani hyödyllinen yhteiskunnalle veronmaksajana / palvelut tuotettiin veronmaksajan kustannuksella

sestänselvyyys kaikessa toiminnassa siitä huolimatta, oliko yrittäjä naimisissa tai oliko hänellä omia lapsia. Myös vanhemmillä oli keskeinen rooli tarinoissa.

Kolmas, manuaalinen, tiivistävä tulkintavaihe tuotti luokittelujärjestelmän, joka kuvasi naisyrityksien erilaisia tapoja käsittää yrittäjyytensä. Tulkintasääntöinä nojaututtiin edelleen siihen, että aineistoa koeteltiin kysymällä, mitä siitä puuttuu ja miten se suhteutuu kontekstiinsa.

Ensimmäinen vaihe tuotti neljä vertikaalisesti organisoituvaa luokkaa; yrittäjän, perheen, yrityksen ja yhteiskunnan. Taulukossa 1 on kuvattu hyvin tiivistetystä näihin liittyviä erilaisia käsityksiä.

Toinen vaihe täsmensi, millä eri tavoin yrittäjät kokivat rakenteelliset luokat. Ehkä niitä voisi nimittää erotuksena rakenteellisille luokille, kuvailevina luokkina. Viimeisessä tulkintavaiheessa tästä tulkinnasta tiivistyi kaksi erilaista tapaa, joiden kautta rakenteellisia luokkia tarkasteltiin. Toinen oli työ ja toista kutsun ”tarpeeksi luoda omaa todellisuutta”. Jälkimmäiseen kiinnittyi kuusi erilaista näkökulmaa, jotka nimesin ”Minun

omani” (= my own), ”Minä osaan ja pystyn” (=I can), ”Toteutan itseäni” (self-fulfilment), ”Haluan tulla arvostetuksi ja kuulluksi” (need to be appreciated and heard), ”Tarvitsen tukea” (=need to be supported and believed) ja viimeinen ”Haluan, että minua pidetään uskottavana” (=credibility). Taulukossa 2 ja 3 on kuvattu jälleen hyvin tiivistetysti näihin liittyviä käsityksiä.

Työ muodostui kaikkien rakenteellisten luokkien osalta mitä ilmeisimmäksi yhteiseksi näkökulmaksi. Sen lävitse naisyrittäjät tarkastelivat yrittäjyyttään.

Kaikista tarinoista nousi esiin tarve luoda jotakin omaa, mikä usein liittyi vapauteen ja riippumattomuuteen. Toinen näkökulma oli usko ja halu luottaa omiin kykyihin. Itsensä toteuttaminen viittaa siihen, kuinka kirjoittajat kuvasivat menestystä työtyytyväisyytenä. Arvostetuksi tulemisen tarvetta kuvattiin monin eri tavoin. Tuen tarve oli hämmästyttävän samanlainen niin erilaisissa tarinoissa. Kaikki yrittäjät ankkuroivat tarinansa rohkaisuun ja tukeen, jota olivat saaneet erityisesti lapsuudessa, mutta myös aikuisiällä. Epäonnistumiset ja pettymykset yrittäjyyteen kan-

Työ**Yrittäjä**

Yrittäjyyteen ei lottovoitto vaikuta, se on sitkeän työnteon ja mittaamattomien tuntien ja idearikauden tulosta. / En ole rikastunut, mutta toisaalta töitä on riittänyt ympäri vuoden / Minulle se on sekä työ että harrastus / Tykkään ottaa vastuuta työstäni ja tehdä sen mahdollisimman hyvin / Olen aina tottunut tekemään työtä ja nauttinut. Onneksi, sillä se työmäärä, johon yrittäjänä törmäsin yllätti minutkin / Ilman suuria pääomia ja huimia investointeja voi työllistää itsensä, saada mielekkään ammatin... / Työ on yhtä kuin ammattini, kovaa, mukavaa, palkitsevaa, inspiroivaa, haastavaa – se on elämäntapa / Työ antaa minulle tyydytystä / Olen tyytyväinen työhöni / Vaikka olen tehnyt työtä yli 40 vuotta, en pidä sitä taakkana vaan voimana / Onnekseni minulla on suuri halu tehdä työtä / Toinen asia, joka valmisti minua yrittäjyyteen, oli työtahti. / Menestykseni minun täytyi työskennellä kovasti / Tiedän nyt, mitä yrittäjyys on: kovaa työtä kellon ympäri / seuraavan kuuden kuukauden työ oli taattu / koska muuta työtä ei ollut tarjolla rohkaistuin yrittämään.

Perhe

Voin junaila työaikani ottaen huomioon asiakkaan, perheeni ja itseni / lisäksi voin tehdä työtä kotona ja näin olla lähellä lapsiani, jos he tarvitsevat minua / voin päättää työajoistani ja lapset voivat leikkiä pihalla / Perhe ja sen tuoma toinen työvuoro kuuluvat naisryittäjän elämään/näin jää aikaa myös perheelle / Vihdoin perhetilanteen vakiinnuttua, kypsässä 34 vuoden iässä, olin valmis työllistämään itseni

Yritys/liiketoiminta

Minun täytyi ottaa työntekijöitä jo hyvin varhaisessa vaiheessa / Voin pitää neljää työntekijää valmistelemaan seuraavaa tapahtumaa / Minulla on noin kymmenen henkeä tiimissäni / Yritykseni on kasvanut yhden naisen käsityöyrityksestä yritykseksi, joka työllistää useita ihmisiä / Jo ensimmäisen yrittäjyysvuoteni lopulla huomasin, että voin työllistää itseni lisäksi myös muita. / On hauskeempaa työskennellä muiden kanssa / Tarkoitukseni oli työllistää itseni ja ehkä oman perheeni jäseniä / Osaamisemme perustuu yhä vankkaan asiantuntijuuteen ja asiakasorientoituneeseen ajatteluun ja innoitukseen, jonka työ tuo / Taloyhtiö ei halunnut antaa työtä yksityishenkilölle, tarvittiin yritys / Ensimmäinen ajattelin tehdä työtä freelanserina, mutta koska työnantajamaksujen vuoksi se on vaikeaa asiakkaalle täytyi perustaa yritys. / Yritys oli keino toteuttaa asiantuntemustaan / ”minun toimistostani” tuli ’töissä meillä’. / Jos vielä pystyn työllistämään 1–2 henkilöä, niin se on vain ylimääräistä plussaa

Yhteiskunta

Yrittäjät ovat yhteiskuntaa kehittävä voimavara / Tunsin olevani hyödyllinen yhteiskunnalle, työllistin itseni / Hyvinvointiyhteiskuntamme on kasvattanut toisenkinlaisen arvomaailman, muista piittaamattoman ja omaa etuaan ajavan.

nustajina puuttuivat lähes tyystin. Vaikka tämä on helppo tulkita positiivisena asenteena, tässä tulkinnassa se on yhdistetty tuen tarpeeseen.

Näistä rakenteellisista ja kuvailevista luokista muodostuu aikaisemmista poikkeava kuvion 2 tiivistämä luokittelujärjestelmä. Siinä on edelleen kolme rakenteellista luokkaa, mutta perhe kietoutuu selkeästi yrittäjän ja yrityksen elämään. Toisaalta talouselämä ei näyttäydä millään tavoin luokissa. Sen sijalle on tullut yhteiskunta. Työ ja tarve luoda omaa todellisuuttaan ovat kaksi erilaista tapaa tarkastella kolmea rakenteellista luokkaa. Näin kolmas tutkimusaalto on saanut hiukan

rikkaamman kuvan siitä, miten naisryittäjät kokevat yrittäjyytensä.

JOHTOPÄÄTÖKSET JA TUTKIMUKSEN ARVIOINTIA

Tutkimuksessa pyrittiin tarkastelemaan, mitä erilaisia tapoja on käsittää naisryittäjyys kohdentamalla kysymys ensin naisryittäjyystutkimukseen ja sitten suomalaisille naisryittäjille. Ensimmäisessä vaiheen tuloksena muodostui ajassa muuttuva käsitysten järjestelmä, jonka viimeiseen aaltoon kiinnityttiin toisessa vaiheessa. Ensimmäi-

Tarve luoda omaa todellisuutta, Minun omani

/...Miten kasvetaan yrittäjäksi ja löydetään omat sisäiset voimavarat / Halusin jotakin omaa / Selvittyäni sairaudesta päätin mielessäni aloittaa jotakin omaa tekemistä. / Se oli ihana tunne, kun jalat olivat oman pöydän alla / Tiesin heti, että tämä oli oma alani / Meillä kaikilla on unelmia / Yritykseni on, mitä minä olen, koska voin vaikuttaa siihen 100 prosenttisesti. / Opin arvostamaan vapautta ja riippumattomuutta / Miehet eivät hyväksyneet itsenäistymishaluani ja haluani menestyä. Rimpuihin liitoista eroon / En voi olla alistetussa, miesten määrittelemässä työyhteisössä / Mutta kuitenkin teen omilla nimissänini...oman työn tekeminen on mielekkäämpää / Yrittäjyydessä koen tärkeänä tietyn vapauden ja omana herrana (tai rouvana) olemisen.

Minä osaan ja pystyn

Tiesin, että pystyn siihen/Uskoin, että elättäisin itseni juuri niillä töillä.../ Uskoin ideaani / Kaiken kaikkiaan usko omaan asiaan ja onnistumiseen on yrittämisen valtava voima/vahva usko omaan liikeideaan ja omiin kykyihin, intuitio, luovuus ja kyky muuttua / yrittäjyys vaatii myös vahvaa itsetuntoa / Pienestä pitäen olen halunnut näyttää, että pärjään itsenäisesti ja osaan hoitaa asiani. / Uskoin kuitenkin työn tekemiseen ja itseeni. / Lopulta uskoin, että minulla on käytännön osaamista tarpeeksi/nainen pystyy, jos vain uskaltaa/minulle jäi "vapaat kädet toimia" ja minä toimin

Toteutan itseäni

Olen erityisesti pitänyt asiakaspalvelusta / Halusin tehdä myös muuta elämässäni. Jotakin, joka jatkuvasti kasvaa ja luo uutta / Kohtasin ihmiset ainutlaatuisella ja todellisella tavalla / Haluan olla luova johtaja / Haluaisin esimerkiksi auttaa vanhuksia, jotka todella tarvitsevat apua / antoisinta on silloin, kun on saanut kalustaa tyhjän huoneiston asiakkaiden toiveiden mukaan / monipuolisesta palvelusta tuli olemassaoloni perusta / Kyllä siitä tulee hyvä mieli, kun voi tehdä jotain sellaista mitä ihmiset todella tarvitsevat ja itsellä on siihen motivaatio / On jäänyt hyvä tunne, kun on saanut tehdä mieleistä työtä ja monta kertaa auttaa vaikeita ongelmia / Ammatillinen kunnianhimonni suuntautui enemmänkin työn jälkeen kuin saatavaan korvaukseen

Haluan tulla arvostetuksi ja kuulluksi

Halusin näyttää, että olin tosissani, enkä vain jatkanut käsityöharrastustani/ Halusin päästä eroon esimiehistäni, joita en voinut sietää. Siellä ei ollut arvostusta. / Vaikka siivouksesta saan kyllä enemmän positiivista palautetta ja kiitosta. Ehkä jonain päivänä teen vain sitä. / Menestys on mielestäni itsenäisyyttä, arvostusta, sekä innostavia ja haastavia töitä / jolloin minut valittiin vuoden yrittäjäksi. Koin sen lopulta tunnustuksena myös naisryittäjille yleensäkin. Itselleni tunnustus oli samalla merkkipaalu / Pankinjohtaja katsoi minua ja kysyi: "Mitä miehenne sanoo tästä – voiko nainen pärjätä yrittäjänä? / Valta-asemastaan käsin on helppo mitätöidä / Naisten asiantuntijuus ei ollut arvossa / Minusta naisen tapaa edetä pienestä kohti suurempaa ei osata vielä tarpeeksi arvostaa

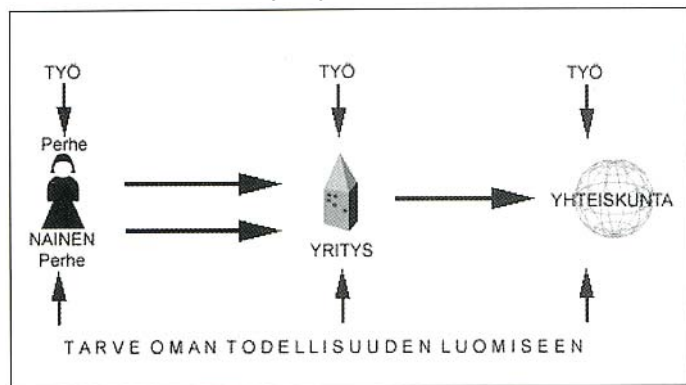
Tarvitsen tukea

Olin ainoa lapsi ja minua kannustettiin lapsuudesta asti / elän nyt liitossa, jossa koen saavani ymmärrystä ja kannustusta / Ihana isä ja aviomies, joka on tukenut minua koko ajan, vaikkei aina ymmärtänyt / Isäni oli voimakas persoona rohkaistessaan minua. / Muistan erityisesti monet ihanat naiset, jotka ovat ohjanneet ja suositelleet minua muille. / Ympäriölläni oli kannustavia ihmisiä, jotka sanoivat, kyllä sinä osaat, kyllä sinä pystyt/neuvoa, rohkaisua epävirallisilta mentoreiltani. / he kohtelivat yrittäjiä positiivisella ja rohkaisevalla tavalla/Naiset pienryittäjinä jätetään usein yhteiskunnan taloudellisen tuen ulkopuolelle

Haluan, että minua pidetään uskottavana

Omakin uskottavuuteni piti näyttää toteen... En tiennyt, että joukossa on naisenkin / Anoin lainaa, mutta en saanut, koska minulla ei ollut vakuuksia. / Se seikka, että olin nainen, oli selvästi pankinjohtajan ajatuksissa etusijalla / Naisena törmäsin kuitenkin kunnanhallinnossa muhineisiin epäluuloihin. Siellä varmaankin epäiltiin, että nainen ei kykene liiketiloja rakentamaan.

Kuvio 2: Suomalaisten naisyrittäjien todellisuus

nen vaihe myös tarkensi Yeagerin esittämän sukupuolineutraaliuden väitteen toiseen tutkimusaaltoon. Tulos rakentui kahden uuden tulkintasaännön avulla, toisaalta tarkasteltiin mitä käsitksistä puuttui, toisaalta miten ne suhteutuivat laajempaan kontekstiin.

Fenomenografisena tutkimuksena ensimmäistä vaihetta voidaan kovastikin kritisoida aineiston ja tulkintansa osalta. Voidaan kuitenkin todeta, että tutkimusprosessissa fenomenografia oli se ohjenuora, joka ohjasi tulkinna syntymistä. Onko kyseessä uudenlainen tapa hyödyntää fenomenografista tutkimusta ja onko sillä oikeutusta metodologian kentässä, jää nähtäväksi. Toisaalta sen voi myös ajatella, kuten alussa esitettiin, olevan kontribuutio feministisen ja fenomenografisen tutkimuksen vuoropuhelussa.

Toinen osa tutkimusta nojasi postmodernin feminismien ajatuksiin marginaalisuudesta haastaen naisyrittäjyyden suhdetta yrittäjyyden määrittelyyn. Syntynyt luokittelujärjestelmä antaa huomattavasti monipuolisemman kuvan yrittäjyydestä, kuin sen yleinen määrittely uutena taloudellisena toimintana tai mahdollisuuksien havaitsemisena ja hyödyntämisenä. Samoin se kyseenalaistaa hyvän yrityksen ja yrittäjän idolia, jonka onnistuneisuutta on mitattu taloudellisen kasvun mittareilla. Menestys vaikuttaakin paljon monimutkaisemmalta ja yksilöllisesti määrittävältä kuin mitä aiemmin on ajateltu. Siinä suhteessa Ailbrechtin 70 vuoden takainen oivallus tuntuu elävän tänä päivänä. Tulokset antavat suuntaa siihen, että yrittäjyydessä ”tarpeella määrittää omaa todellisuutta” on suurempi kuvausvoima, kuin mitä yrittäjyystutkimus antaa olettaa. Sen ottaminen linssiksi, joiden läpi yrittäjyyttä tarkastellaan, voisi tuottaa laajemminkin uutta tulkintaa yrittäjyyden määrittelyyn.

Yhteiskunnalliseen keskusteluun naisten erilainen tapa ymmärtää yrittäjyyttä antaa voimakkaan viestin. Se haastaa päätöksenteon ja naisyrittäjyyden tukijärjestelmät pohtimaan toimintansa perusteita.

Kaiken kaikkiaan tutkimus herättää miettimään sekä yrittäjyyden teoreettisia perusteita ja niihin liittyviä määritelmiä, nostaa joitakin ajatuksia metodologiseen keskusteluun ja viimein johtaa pohtimaan käytännön toimintaa

sekä yrittäjien että yhteiskunnan näkökulmasta. Sellaisena tutkimuksen voidaan katsoa lunastaneen oikeutuksensa.

Yeagerin ajatus siitä, että naisyrittäjien kaksifonisisissa äänissä on kollektiivinen sävel, vaikuttaa varsin todellisesta tämän tutkimuksen valossa. Ehkä nämä naisyrittäjät, jotka anteliaasti tarjosivat tarinansa tutkimuksen käyttöön, olivat oivaltaneet tämän ja se oli heidän perusviestinsä. Kiitos kaikille heille.⁵

LÄHTEET

- Anker, R. (1998). *Gender and jobs. Sex segregation of occupations in the world*. ILO.
- Barreto, H. (1989). *The Entrepreneur in microeconomic theory. Disappearance and explanation*. London-New York: Routledge.
- Brush, C. G. (1992). Research on women business owners: Past trends, a new perspective and future directions. *Entrepreneurship Theory and Practice* 16 (4) Summer 1992, 5–30.
- Carland, J. A. C. & Carland J. W. (1991). The Empirical investigation into the distinctions between male and female entrepreneurs and managers. *International Small Business Journal* 9 (3), 62–72.
- Carland, J. W., Hoy F., Boulton W. R. & Carland J. A. C. (1984). Differentiating entrepreneurs from small business owners. *The Academy of Management Review* 9 (2), 354–359.
- Davidsson, P. & Delmar, F. & Wiklund, J. (2002). Entrepreneurship as growth: growth as entrepreneurship. In: Hitt, M. & Ireland, D. (eds.): *Strategic entrepreneurship: Creating a New Mindset* (pp. 328–342). Oxford: Blackwell Publishers.
- Gartner, W.B. (1990). What are we talking about

- when we talk about entrepreneurship? *Journal of Business Venturing*, 5, 15–28.
- Harding, S. (1998) *Is science multicultural? Post-colonialisms, feminisms, and epistemologies* Bloomington : Indiana University Press.
- Hasselgren, B. & Beach D. (1996). *Phenomenography a “good-for-nothing brother” of phenomenology? Or phenomenography is what phenomenographers do when doing phenomenography*. Report No. 1996:05. Dept. of Education Research. Göteborg University.
- Haynes, G. W., & Haynes D. C. (1999). The debt structure of small businesses owned by women in 1987 and 1993. *Journal of Small Business Management* 37 (2), 1–19.
- Holmqvist, K. (1996). The female entrepreneur – Woman and/or entrepreneur? *Aspects of women entrepreneurship*. Swedish National Board for Industrial and Technical Development. B 1996:10, 87–115. Stockholm.
- Häkkinen, K. (1996). *Fenomenografisen tutkimuksen juuria etsimässä: teoreettinen katsaus fenomenografisen tutkimuksen lähtökohtiin*. Jyväskylän yliopisto.
- ILO (2000). *Kansainvälinen työjärjestö. Työkonferenssi ILO:n 88. Kansainvälinen työkonferenssi 30.5.–15.6.2000: Suomen valtuuskunnan raportti*. Työministeriö.
- Kangas, A. (1998). Naisen paikka taidemaailmassa. *Politiikka pois paikoiltaan*, ed. Parvikko, T., Palonen, K. & Eräsaari L. Juhlakirja Sakari Hänniselle. Valtio-opin julkaisuja 73. Jyväskylän yliopisto.
- Kjeldsen, J. & Nielsen, K. (2001). *The Circumstances of Women Entrepreneurs*. The Danish Agency for Trade and Industry.
- Kyrö, Paula & Tyrväinen, Päivi 2002: *Woman Entrepreneurship in the Nordic Countries, Volume I*. University of Jyväskylä, Reports from the School of Business and Economics. N:o 26/2002
- Kovalainen, A. (1993). *At The Margins of The Economy. Women's Self Employment in Finland 1960–1990*. Publications of The Turku School of Economics and Business Administration. Series A 9:1993.
- Kyrö, P. (1997). *Yrittäjyyden muodot ja tehtävä ajan murroksissa*. Jyväskylä studies in computer science and economics and statistics 38. University of Jyväskylä.
- Kyrö ja Kansikas (2004) . Current State of Methodology in Entrepreneurship Research and some Expectations for the Future. Teoksessa (tulossa 2005), Fayolle, A., Kyrö, P. & Uljin, J. (toim.), *Entrepreneurship Research in Europe: Perspectives and Outcomes*, Cheltenham: Edward Elgar.
- Lee-Gosselin H., & Grise J. (1990). Are women Owner-Managers Challenging Our Definitions of Entrepreneurship? An In-Depth Survey. *Journal of Business Ethics* 9: 423–433. Kluwer Academic Publishers.
- Marton, F. (1981). Cognosco ergo sum. Reflections on reflections. *Nordisk Pedagogik* 15, 165–180.
- Marton, F. (1995). Phenomenography – Describing conceptions of the world around us. *Instructional Science* 10, 177–200.
- Masters, R., & Meier, R. (1988). Sex differences and risk-taking propensity of entrepreneurs. *Journal of Small Business Management* 26 (1): 31–35.
- Maysami, R. C. & Goby P. (1999). Female business owners in Singapore and elsewhere: A review of studies. *Journal of Small Business Management* 37 (2), 96–105.
- Moore, D. P. (1990). An examination of present research on the female entrepreneur – Suggested research strategies for the 1990's. *Journal of Business Ethics* 275–281. Kluwer Academic Publishers.
- Moore, D. P. & Buttner E. H. (1997). *Women entrepreneurs. Moving beyond the glass ceiling*. London: Sage Publications.
- Du Rietz, A. & Henrekson M. (2000). Testing the female underperformance hypothesis. *Small Business Economics* 14 (1) February 2000, 1–10.
- Sexton, D. & Bowman-Upton, N. (1991). *Entrepreneurship creativity and growth*. New York: MacMillan Publishing Company.
- Solomon, G. T. & Lloyed F. W. (1988). Value profiles of male and female entrepreneurs. *International Small Business Journal* 6 (3) , 24–33.
- Spilling, O. R. (2002). *Woman entrepreneurship in the Nordic Countries*. Vol. 2, Country reports: Denmark, Finland, Iceland, Norway, Sweden. / Kyrö, P. (ed.), University of Jyväskylä.

- kylä, 115–146.
- Sundin, E. (1996). Women's entrepreneurship – a reflection of society at large. *Aspects of Women entrepreneurship*. Swedish National Board for Industrial and Technical Development. B 1996:10, 63–86. Stockholm.
- Uljens (1992). *Phenomenological features of phenomenography* (Report no 1993:03) University of Göteborg, Department of Education and Educational Research.
- Uljens (1998). *Fenomenografi-forskning om uppfattningar*. Lund.
- Vainio-Korhonen, K. (2000). Food, clothes and care – Finnish female entrepreneurs from 1750 to 2000. Paper presented at the ICSB World Conference 2000, Queensland, Australia, June 7–10.
- Yeager, Mary A. 1999 (ed.), *Women in Business*. Volume II. The International Library of Critical Writings in Business History 17. An Elgar Reference collection: Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA 1999.
- Yeager, M. A., ed. (1999). *Women in Business Volume I, II, and III*. The International library of critical writings in business history. UK: Edward Elgar Publishing Ltd.
- Yeager, M. A. (1999). *Women in Business Volume I*. The International library of critical writings in business history, pp. ix–xciii. UK: Edward Elgar Publishing Ltd.
- Yeager, M. A. (1999). Will there ever be a feminist business history? In *Women in Business Volume I*. The International library of critical writings in business history, 3–44. UK: Edward Elgar Publishing Ltd.
- Venkataraman, S. (1997). The instinctive domain of entrepreneurship research. In: Katz, J.A. (ed.): *Advances in entrepreneurship, firm emergence and growth*, Vol 3, 119–138. JAI Press Inc.
- Watkins, J. & Watkins D. (1984). The female entrepreneur: Background and determinants of business choice – some British data. *International Small Business Journal* 2 (4): 20–31.
- Weeks, J.R. (2001). *The face of women entrepreneurs: what we know today*. Second OECD Conference on women entrepreneurs in SMEs: realizing the benefits of globalization and the knowledge-based economy. OECD, 127–143.

Welsch, H & Young E. (1984). Male and female entrepreneurial characteristics and behaviours: A profile of similarities and differences. *International Small Business Journal* 2 (4): 11–19.

Wiklund, J. & Shepherd, D. (2000). *Intentions and growth: the moderating role of resources and opportunities*. Presentation in 2001 Babson conference. Jönköping.

VIIITTEET

1 Artikkelin perustuu tutkimukseen, joka käynnistyi Jenni ja Antti Wihurin apurahan turvin 1997–1998 ”Suomen naisyrityttöjen identiteettiä” tutkimiseksi. Kansainvälisen osuuden toteuttaminen mahdollistui toimiessani vierailevana professorina Jönköping International Business Schoolissa, jonka tietokannat ovat Euroopan laajimpia. Tutkimuksen tuloksia on esitetty mm. vuoden 2001 Babson College-Kauffman Foundationin Entrepreneurship Research Conference:ssa Jönköpingissä. Haluan osoittaa erityiset kiitokseni assistentti Jenni Torikalle Jyväskylän yliopistosta aineistojen vertaisarviointista ja käsittelemisestä ATLAS-ohjelmalla.

2 Brushin tutkimus koski *business owners* -käsitettä. Suomessa yleisesti käytetty yritysyyksyys käsite kattaa useita kansainvälisesti erilaisia käsitteitä kuten yrityksen omistaja, yrityksen omistaja-johtaja, itsensä työllistäjä jne.

3 Kovalaisen tutkimus käsittelee *self-employment* -käsitettä.

4 Pohjoismaissa säännöllisiä tilastoja tai kattavia selvityksiä naisten omistamista uusista yrityksistä on saatavissa ainoastaan Ruotsista, uusista henkilöomisteisista yrityksistä Tanskasta, uusien yritysten rekisteröinneistä kokeiluluonteisesti Norjasta ja toimivista toiminimistä Ruotsista. Näiden keräämisperusteet myös vaihtelevat maittain. Ainoastaan työvoima ja työssä käyntitilastojen ”itsensä työllistäjä”-käsitteestä on saatavissa sukupuolijakautunutta tietoa, jota jotenkin voidaan erilaisista tuottamistavoistaan huolimatta pitää jokseenkin vertailukelpoisena.

5 Pyydän anteeksi sitä, että jossain lainauksissa yrittäjän sanamuoto on saattanut hiukan muuttua, koska koodauksen tulokset oli jo käännetty englanniksi ja joiltakin osin ne jouduttiin uudelleen kääntämään.

Artikkeli saapui toimitukseen 20.9.2004.
Se hyväksyttiin julkaistavaksi 1.11.2004.